

شیخ محمد حسن گیلانی (واقف)

واقف این نسخه‌ها شیخ محمد حسن، فرزند محمد ابراهیم گیلانی است. او از عالمان سده سیزدهم هجری است. تحصیلاتش را در نجف اشرف گذراند و از اساتیدش اجازه اجتهاد گرفت. در جنگ‌های ایران و روس، ساکن آذربایجان شد و برای ترغیب ایرانیان به شرکت در جنگ، رساله تحفة المجاهدین^۱ را نگاشت.

پس از جنگ به شهر خوی رفت. در سال ۱۲۴۸ ق، در همین شهر، کتاب‌های خود را برای فرزندانش (موسی، مجید، احمد و مسیح) وقف کرد. از تعداد دقیق کتاب‌های کتابخانه شیخ محمد حسن اطلاعی در دست نیست. تاکنون برخی از نسخ خطی این کتابخانه شناسایی شده و با احتساب سی و سه نسخه موضوع این مقاله، تعداد نسخ باقی مانده از کتابخانه وی به حدود پنجاه نسخه می‌رسد که همه در کتابخانه مدرسه نمازی خوی نگاه‌داری می‌شود. موضوع این پنجاه نسخه، حدیث، تفسیر، عرفان، فلسفه، فقه، ریاضیات و ستاره‌شناسی است که نشانگر علاقه بانی کتابخانه به این رشته‌ها است.

بعد از شیخ محمد حسن، فرزندش موسی جانشین علمی وی شد. شیخ موسی نیز از تحصیل کردگان نجف اشرف بود و به زبان فارسی و عربی شعر می‌سرود و تخلص وی در اشعارش «کلیم» بود. وفات کلیم در خوی در روز دوشنبه دهه دوم ذی القعدة ۱۲۸۷ ق، اتفاق افتاد. بخشی از موقوفات حسنیه به شیخ موسی و پس از وی به فرزندش شیخ ابراهیم رسید. شیخ ابراهیم نیز از

۱. این رساله در سالنامه میراث اسلامی ایران، دفتر دوم، (قم: کتابخانه بزرگ آیت الله مرعشی نجفی، ۱۳۷۴ ش، صص ۲۱۱-۲۴۴، به چاپ رسیده است.

مجموعه وقفی

شیخ محمد حسن گیلانی بر مدرسه نمازی خوی

علی صدراپی خویی

مؤسسه دارالحدیث - قم

چکیده: شیخ محمد حسن گیلانی از دانشمندان شیعی سده سیزدهم هجری است. اصل وی از گیلان، تحصیلاتش در نجف اشرف و اواخر عمر خود را در خوی گذراند و در آنجا دارفانی را وداع گفت. گیلانی کتابخانه‌ای برای خود تشکیل داد و در سال ۱۲۴۸ ق، آن را موقوفات حسنیه نامید و وقف خاندان خود کرد. از تعداد کتاب‌های کتابخانه گیلانی اطلاعی در دست نیست. اخیراً با اقدام خیرخواهانه یکی از بازماندگان گیلانی تعداد سی و سه نسخه از کتاب‌های وقفی گیلانی به مدرسه نمازی خوی منتقل گردید. با احتساب چند نسخه دیگر از کتاب‌های وی که قبلاً در این کتابخانه بوده، تعداد کتاب‌های باقی مانده از گیلانی به حدود پنجاه عدد می‌رسد. موضوع این سی و سه نسخه ادبیات عرب، فقه، فلسفه، عرفان و ریاضیات است و اغلب نسخه‌ها دارای امتیاز و ویژگی خاصی هستند. برخی از آنها متعلق به سده هشتم و نهم است. همچنین چند رساله منحصر در بین آنها به چشم می‌خورد.

کلید واژه: نسخه‌های خطی فارسی؛ نسخه‌های خطی عربی؛ مدرسه نمازی خوی؛ گیلانی؛ محمد حسن.

دانشمندان برجسته خوی بود و اشعاری به فارسی از وی در دست است.

این کتاب ها پس از شیخ ابراهیم به دامادش حاج شیخ غلامعلی خادم حسینی معروف به حاج آخوند خوبی (در گذشته ۱۳۶۳ ش) رسید. پس از وی در سال گذشته (۱۳۷۹) تعداد سی و سه نسخه از آنها را فرزند دانشمند حاج آخوند، وقف مدرسه نمازی خوی نمود.

کتابخانه مدرسه نمازی خوی^۲

موقوفات حسنیه پس از انتقال به کتابخانه مدرسه نمازی خوی در کنار دیگر نسخ خطی موجود در این کتابخانه که به همت عالمان دانشمند آن دیار گردآوری شده، شماره گذاری و طبقه بندی گردید. با احتساب آنها تعداد نسخ خطی این کتابخانه به ۹۵۹ نسخه بالغ گردید. نسخه های خطی موقوفات حسنیه برای اولین بار در این مقاله معرفی می شوند. این نسخه ها در کتابخانه مدرسه نمازی با شماره های ۹۲۷ الی ۹۵۹ نگاه داری می شوند که در اینجا، برای سهولت دسترسی باهمین شماره ها معرفی می شوند.

۱. شرح زیارة الجامعة الکبيرة (شرح زیارت - عربی) احسانی، احمد بن زین الدین، ۱۱۶۶ - ۱۲۴۱ ق.

نسخ، احمد بن علی محمد، یکشنبه ۷ صفر ۱۳۳۹ ق، جلد ساغری مشکی ساده، ۲۵۵ گ، ۳۴×۲۰ س م، ۳۳ سطر. (ش ثبت ۹۲۷)

۲. الکافی - از کتاب طلاق تا پایان روضه (حدیث - عربی) کلینی، محمد بن یعقوب، ۳۲۹ ق.

نسخ، محمد طاهر بن شمس الدین محمد بن سلطان ابراهیم بن سلطان محمد مارشکی مشهدی، سه شنبه ده سوم صفر ۱۰۴۶ ق، جلد تیماج قهوه ای، ۳۷۱ گ، ۱۹×۳۲ س م، ۲۵ سطر. (ش ثبت ۹۲۸)

۳ مجموعه سه رساله :

۱. دبستان مذاهب (ملل و نحل - فارسی)

فانی کشمیری، محسن بن حسن، ۱۰۸۲ ق.

نستعلیق، اللهوردی برای حاج محمد جعفر، ۱۲۲۷ در تهران، (۱ - ۸۰) گ.

۲. جوک با شست (ترجمه) (عرفان هندی - فارسی) نظام پانی پتی.

(۸۱ - ۱۳۳) گ.

۳. خلاصة الشفا (طب - فارسی)

گویا از: احسینی کاشانی، میر مظفر بن محمد (۱۳۷ - ۲۱۸) گ.

۲۲۲ گ، ۲۰×۳۰ س م، ۲۵ - ۲۸ سطر. (ش ثبت ۹۲۹)

۴. مختلف الشیعة فی احکام الشریعة - کتاب طهارت و صلوة (فقه - عربی)

علامه حلی، حسن بن یوسف، ۶۴۸ - ۷۲۶ ق.

نسخ، بی کا، قرن ۱۳ ق، ۷۳ گ، ۲۱×۳۰ س م، ۳۱ سطر. (ش ثبت ۹۳۰)

۵. مجموعه دو رساله فقهی :

۱. ذخیره الاحکام - کتاب الطهارة (فقه - عربی)

همدانی، رضا بن محمد هادی، ۱۲۴۱ - ۱۳۲۲ ق. (۱ - ۸۸) گ.

۲. روض الجنان فی شرح ارشاد الازهان - کتاب الصلوة (فقه - عربی)

شهید ثانی، زین الدین بن علی، ۹۱۱ - ۹۶۶ ق.

(۸۹ - ۱۶۵) گ.

نسخ، اسکندر بن شیخ عیسی بن شیخ اسکندر

جزایری اسدی، مورخ ۲۸ ربیع الثاني ۱۱۹۲ ق، ۱۶۵ گ، ۱۶/۵×۲۷ س م، ۴۳ سطر. (ش ثبت ۹۳۱)

۶. اختیار مصباح السالکین (شرح نهج البلاغه - عربی) ابن میثم بحرانی، میثم بن علی، ۶۳۶ - ۶۷۹ ق.

نسخ، حیدر بن علی بن حیدر علوی حسینی عاملی، مورخ آخر ذی الحجة ۷۵۹ ق در حله، ۲۴۳ گ، ۱۹×۱۵/۲۴ س م، ۲۲ سطر. (ش ثبت ۹۳۲)

۷. دیوان نوایی (شعر - ترکی)

امیر علیشیر نوایی، علیشیر بن کیچکنه، ۸۴۴ - ۹۰۶ ق. نوایی علاوه بر خمسة خود دو دیوان ترکی برای خود تنظیم کرده است، یکی همان دیوان مشهور که به چاپ رسیده و دیگری نسخه حاضر، که آن را نوایی برای عبدالرحمن جامی سروده است.

نسخه دیگری از این دیوان در کتابخانه مجلس

(فهرست ۴۴۰/۳۶) موجود است.

به خط تعلیق، عینی بن علیخان اینانلو، ساکن دره مراد بیگ از توابع همدان در سن ۵۴ سالگی در هنگامی که در قلعه مبارک مرو شاهجهان در ملازمت پیر بوداق خان

۲. از نسخ خطی مدرسه نمازی خوی تعداد ۷۶۸ نسخه، در جلد اول فهرست نسخه های خطی مدرسه نمازی خوی که از سوی دفتر نشر میراث مکتوب در تهران، سال ۱۳۷۵ ش منتشر گردیده، معرفی شده اند. و باقی نسخ آن در جلد دوم فهرست نسخ خطی مدرسه معرفی خواهند شد.

۷. الفوائد الصمدیه (نحو - عربی)
بهاء الدین عاملی، محمد بن حسین، ۹۵۳ - ۱۰۳۱ ق.
(۲۰۳ - ۲۵۶) گ.
۸. کبری در منطق (منطق - فارسی)
جرجانی، محمد بن علی، ۸۲۸ ق.
(۲۵۹ - ۲۷۴) گ.
۹. حاشیه تهذیب المنطق (منطق - عربی)
یزدی، عبدالله بن حسین، ۹۸۱ ق.
(۲۷۵ - ۳۲۰) گ.
۱۰. ۳۲۰ گ، ۱۴/۵ × ۲۷/۵ س م، سطور مختلف. (ش ثبت ۹۳۷)
۱۲. دیوان ابن فارض مصری (شعر - عربی)
ابن فارض مصری، ابو حفص عمر بن فارض، ۶۳۲ ق.
نسخ، بی کا، مورخ جمعه ۲ ذی القعدة ۱۰۵۷ ق، ۱۲۸ گ،
۱۴/۵ × ۲۰/۵ س م، ۱۲ سطر. (ش ثبت ۹۳۸)
۱۳. رساله عملیه (فقه - فارسی)
از مؤلفی ناشناخته.
۱۶۰ گ، ۱۵ × ۲۱ س م، ۱۹ سطر. (ش ثبت ۹۳۹)
۱۴. مجموعه
۱. حاشیه معالم الدین (اصول فقه - عربی)
مرعشی عاملی، حسین بن محمد، ۱۰۰۱ - ۱۰۶۴ ق.
(۱ - ۴۷) گ.
۲. منیه اللیب فی شرح التهذیب (اصول فقه - عربی)
حسینی حلّی، عبدالله بن محمد، ضیاء الدین، ۷۷۶ ق.
(۵۰ - ۹۰) گ.
- نسخ، بی کا، قرن ۱۳ ق، ۹۰ گ، ۱۶/۵ × ۲۲ س م، ۲۹ - ۲۰
سطر. (ش ثبت ۹۴۰)
۱۵. دیوان متنبی (شعر - عربی)
متنبی، احمد بن حسین، ۳۰۳ - ۳۵۴ ق.
نسخ، بی کا، بخش هایی از نسخه نو نویس، مورخ ۱۰
جمادی الثانی ۱۱۴۰ ق، بخش کهن قرن ۹ ق، ۱۷۵ گ، ۱۵
۱۴ × ۱۹/۵ س م، ۱۹ - ۱۵ سطر. (ش ثبت ۹۴۱)
۱۶. مجموعه
۱. اوضح المسالک الی الفیة ابن مالک (نحو - عربی)
ابن هشام، عبدالله بن یوسف، ۷۰۸ - ۷۶۱ ق.
نسخ، حسن بن یحیی لِحسائی، مورخ سلخ جمادی
۱۰۴۲ ق. (۱ - ۱۵۴) گ.
۲. جمال الاعراب (نحو - عربی)
فراهیدی، خلیل بن احمد، ۱۰۰ - ۱۷۵ ق.
نسخ، بی کا، مورخ پنجشنبه ذی الحجة ۱۰۴۶ ق،
- ترکمان بیگلربیگی قلمرو علیشکر به سرکردگی خضر
بیک علی شارلوی ترکمان در قلمرو زینل خان شاملو
حاکم مرو بوده، مورخ ۲۵ ذی القعدة ۱۰۷۹ ق.
۲۲۰ گ، ۱۷/۵ × ۲۵ س م، ۱۷ سطر. (ش ثبت ۹۳۳)
۸. دیوان ابو نواس (شعر - عربی)
اصفهان، ابوالحسن علی بن حمزه، قرن ۵ ق.
نسخه حاضر از آغاز تا باب هشتم است.
نسخ، بی کا، قرن ۱۰ ق، ۱۴۹ گ، ۱۵ × ۲۵ س م، ۲۵ س م.
(ش ثبت ۹۳۴)
۹. مفاتیح الشرایع (فقه - عربی)
فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، ۱۰۰۶ - ۱۰۹۱ ق.
نسخه حاضر جلد دوم کتاب است.
نسخ، بی کا، بی تا، ۱۶۹ گ، ۱۵ × ۲۲ س م، ۲۰ سطر. (ش
ثبت ۹۳۵)
۱۰. معالم الدین و ملاذ المجتهدین (اصول فقه - عربی)
عاملی، ابومنصور حسن بن زین الدین، ۱۰۱۱ ق.
نسخ، بی کا، قرن ۱۱ ق، ۱۰۲ گ، ۱۰ × ۲۵ س م، ۲۶ سطر.
(ش ثبت ۹۳۶)
۱۱. مجموعه
۱. تجوید منظوم (علوم قرآنی - فارسی)
ملا باقر خراسانی.
(۱ - ۸) گ.
۲. شرح الانموذج (نحو - عربی)
اردبیلی، عمادالدین محمد بن عبدالغنی، ۶۴۷ ق.
(۹ - ۱۰۱) گ.
۳. شجره سیادت
سیوجانی، محمد محسن بن محمد رضی.
(۱۰۱ - ۱۰۲) گ.
۴. حل الصیغ (نحو - فارسی)
از مؤلفی ناشناخته.
(۱۰۲ - ۱۰۸) گ.
- رسالة کوتاهی است در ترکیب صیغه های مشکله
به ترتیب حروف تهجی.
۵. شرح تصریف العزی (صرف - عربی)
تفتازانی، مسعود بن عمر، ۷۲۲ - ۷۹۲ ق.
(۱۰۸ - ۱۰۹) گ.
۶. صیغ النکاح (فقه - فارسی)
آخوند خراسانی، محمد کاظم بن حسین، ۱۲۵۵ - ۱۳۲۹ ق.
(۱۰۹ - ۲۰۲) گ.

- ۱۵۴ - ۱۸۰) گ.
۳. النافع یوم الحشر فی شرح الباب الحادی عشر (کلام - عربی)
سیوری حلّی، مقداد بن عبدالله، - ۸۲۶ ق.
- نسخ، عبدالمهدی بن حاج حسین سمیطری، مورخ
دهه آخر جمادی الثانی ۱۰۳۸ ق، (۱۸۱ - ۲۲۸) گ.
- ۲۲۸ گ، ۲۰×۱۳ س م، ۲۰ - ۱۶ سطر. (ش ثبت ۹۴۲)
۱۷. المطول (ادیب - عربی)
تفتازانی، مسعود بن عمر، ۷۲۲ - ۷۹۲ ق.
- نسخ، بی کا، قرن ۱۰، ۲۰۵ گ، ۱۲×۱۶ س م، سطور
مختلف. (ش ثبت ۹۴۳)
۱۸. مجموعه
۱. الحدود
ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰ - ۴۲۸ ق.
(۱ - ۱۲) گ.
۲. بخشی از النجاة (ابن سینا)
(۱۲ - ۱۶) گ.
۳. قضایای بقراط یا العلامات الدالة علی الموت یا
فصول بقراط .
در نسخه حاضر، این رساله دوبار تحریر شده، یکی
در برگ های ۱۶ - ۱۸ و دیگری ۱۲۳ - ۱۲۴ اصل رساله از
بقراط، ترجمه به عربی از حنین بن اسحاق.
۴. عروض و قافیه (فتون ادبی - فارسی)
از مؤلفی ناشناخته.
(۱۹ - ۳۷) گ.
۵. الزوراء (فلسفه - عربی)
دوانی، محمد بن اسعد، ۸۳۰ - ۹۰۸ ق.
(۳۸ - ۴۴) گ.
۶. شرح الزوراء (فلسفه - عربی)
از همو.
(۴۵ - ۵۵) گ.
۷. تحفه روحانی (علوم غریبه - فارسی)
از همو.
(۵۶ - ۶۱) گ.
۸. حل الرموز و مفاتیح الکتوز (عرفان - عربی)
مقدسی، عبدالغانم بن محمد بن غانم، - ۶۷۸ ق.
(۶۲ - ۱۱۰) گ.
۹. تفسیر سوره اخلاص (تفسیر - عربی)
از مؤلفی ناشناخته.
در سال ۹۰۵ ق در برخی جزایر گرمسیر نگاشته است.
- آغاز: «الحمد لله الذي من علينا بالدين التويم و سلک
بنا الصراط المستقیم...»
نستعلیق، محمد تقی بن محمدرضا، مورخ ۹۶۷ ق،
(۱۱۰ - ۱۲۲) گ.
۱۰. خلق الاعمال (فلسفه - عربی)
دوانی، محمد بن اسعد، ۸۳۰ - ۹۰۸ ق.
نستعلیق، بی کا، مورخ دوشنبه ۴ صفر ۱۰۱۷ ق، (۱۲۵ -
۱۲۸) گ.
۱۱. العروس (فلسفه - عربی)
ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰ - ۴۲۸ ق.
(۱۲۸ - ۱۲۹) گ.
- در اول نسخه تملک عبدالحسین بن محمد یوسف
عارف کازرونی سال ۱۱۵۲ و محمد شفیع بن محمد
مقیم، چند رساله اول مجموعه به خط نسخ نفیس الدین
محمد بن صدرالدین علی متطبب در سال ۹۶۷ ق.
۱۲۹ گ، ۱۰×۱۸ س م، ۲۱ - ۱۷ سطر. (ش ثبت ۹۴۴)
۱۹. حاشیه تحریر القواعد المنطقية فی شرح الرسالة
الشمسية (منطق - عربی)
جرجانی، علی بن محمد، ۷۴۰ - ۸۱۶ ق.
نستعلیق، محمد تقی بن عرب، مورخ سه شنبه رجب ۱۰۳۶ ق.
۱۳۷ گ، ۱۳×۱۹ س م، ۲۰ سطر. (ش ثبت ۹۴۵)
۲۰. اسرار الصناعات (چند دانشی - فارسی)
قاضی سعید قمی، محمد سعید بن محمد مفید، ۱۰۴۹ -
۱۱۰۳ ق.
نسخ، محمد ابراهیم بن محمد رضی، مورخ ۱۰۸۵ ق،
۷۶ گ، ۱۲×۱۹ س م، ۱۵ سطر. (ش ثبت ۹۴۶)
۲۱. تحریر اللمعات (عرفان - فارسی)
از مؤلفی ناشناخته.
شرح مهم و مفصلی است بر لمعات فخرالدین
عراقی. این شرح با عنوان های «قوله - قوله» و در برخی
موارد مزجی برگزار شده و شارح از سید قاسم انوار با
دعای «رحمه الله» اشعاری نقل کرده است.
- آغاز: (متن) الحمد لله الذي نور وجه حبيبه بتجليات
الجمال فتلاً نوراً و ابصر فيه غايات الكمال (شرح) بیاید
دانست ایدک الله بروح منه که توضیح و تنقیح این کلام
موقوفست بر تمهیدی و تنبیهی.
- انجام: «... و رفع ننگ و نقص و عار و رسوخ رسوم
عادات و تقلیدات جز به باده معارف و معانی اهل میزان
حاصل و میسر نیست.

۹۳۱ ق، (۱۴۴ - ۱۵۵) گ.

۴. شرح اللمع فی الحساب (ریاضیات - عربی)
سبط ماردینی، محمد بن محمد بن احمد، قرن ۹ ق.
شرح مزجی است بر کتاب اللمع فی الحساب شهاب
الدین احمد الهانم المصری المقدسی (۸۸۷ ق).

۵. تلخیص المفتاح (ریاضیات - عربی)

غیاث الدین کاشانی، جمشید بن مسعود، - ۸۳۲ ق.
نستعلیق، همان کاتب، مورخ جمعه اوایل ربیع الثانی
۹۳۱ ق در نجف اشرف، (۱۷۷ - ۱۹۲) گ.

۶. اقل ما لا یدل للفقیه من الحساب و الجبر و المقابلة
(ریاضیات - عربی)

ابوالعلاء بهشتی اسفراینی، محمد بن احمد، قرن ۱۰ ق.
نستعلیق، همان کاتب، مورخ جمعه سلخ ربیع الاولی
۹۳۱ ق در نجف اشرف، (۱۹۳ - ۲۰۶) گ.

۷. الشمسیة فی الاصول الحسابیة (ریاضیات - عربی)
نظام الدین نیشابوری، حسن بن محمد، - ۷۲۸ ق.

نستعلیق، همان کاتب، مورخ ۹۳۱ ق، (۲۱۰ - ۲۷۳) گ.
۸. حاشیة الشمسیة فی الاصول الحسابیة (ریاضیات - عربی)
سعد بیهقی، حمزه بن علی، قرن ۸ ق.

نسخ، همان کاتب، مورخ ۹۳۱ ق، (۲۷۳ - ۲۷۶) گ.
۹. عقود الأنامل، یا لوح الضبط، یا رجوة فی الحساب
(ریاضیات - شعر عربی)

ابن مغربی، ابوالحسن علی، قرن ۹ ق.
منظومه ای است در ۵۵ بیت در بیان طریقه حساب
با انگستان دست،

خط تعلیق، به خط همان کاتب، مورخ ۹۳۱ ق، (۲۷۶ -
۲۷۷) گ.

علاوه بر رساله های فوق در لابه لای این نسخه
مطالب و قواید ریاضی تحریر شده است.

۲۷۷ گ، ۱۸×۱۲/۵ س م، سطور مختلف. (ش ثبت ۹۴۹)
۱۴. الايضاح فی المعانی و البیان و البدیع (فنون ادبی - عربی)
خطیب قزوینی، محمد بن عبدالرحمن، ۶۶۶ - ۷۳۹ ق.

نسخ، احمد بن شمس الدین التفرشی السرابی، مورخ
دوشنبه ۲۳ رمضان ۷۵۶ ق، در سال ۱۱۹۸ بانسخه مؤلف
که در ۲۷ ربیع الثانی ۷۰۱ ق، تحریر شده بود مقابله و
اختلاف نسخه ها با شنکرف در حواشی و لابه لای

سطور تحریر شده است.

۱۳۹ گ، ۱۷×۱۴/۵ س م، ۱۷ سطر. (ش ثبت ۹۵۰)

مراچو باده رهاند ز بند خویشتم

به میکده شدنم بهتر از عبادات است»
نستعلیق، بی کا، مورخ غرة ربیع الاولی ۸۷۶ ق، در
اول نسخه تملک ابی یکر بن رستم بن احمد شروانی
و حاج مصطفی صدقی.

۱۰۷ گ، ۱۳×۱۷/۵ س م، ۱۳ سطر. (ش ثبت ۹۲۷)

۲۲. مجموعه

۱. الکافیة (نحو - عربی)

ابن حاجب، عثمان بن عمر، ۵۷۰ - ۶۴۶ ق.

نسخ، محمد طالب، رجب ۱۱۱۹ ق، (۱ - ۶۶) گ.

۲. الجمل (نحو - عربی)

جرجانی، عبدالقاهر بن عبدالرحمن، - ۴۷۴ ق.

نسخ، محمد طالب، مورخ ۱۱۱۹ ق، (۶۷ - ۸۸) گ.

۸۸ گ، ۱۲/۵×۱۷/۵ س م، ۱۲ - ۷ سطر. (ش ثبت ۹۴۸)

۲۳. مجموعه رسایل ریاضی

مجموعه بسیار مهمی است مشتمل بر یک رساله
عرفانی و هشت رساله و چندین فایده ریاضی، کاتب
این مجموعه دانشمند ریاضی شیعی در سده دهم،
عطاء الله بن مسیح بن ابراهیم بن حسن بن کرم الله
آملی است که آنها را در سال های ۹۰۶ الی ۹۳۱ ق، در
نجف اشرف تحریر کرده است. عنوان رساله های این
مجموعه چنین است:

۱. نقد النصوص فی شرح نقش الفصوص (عرفان - فارسی)
جامی، عبدالرحمن بن احمد، ۸۱۷ - ۸۹۸ ق.

نستعلیق، محمود بن جنید بن علی الترشکی، مورخ
۸ ذی القعدة ۹۰۶ ق، (۱ - ۱۰۲) گ.

۲. مختصر فی علم الحساب (ریاضیات - عربی)

از مؤلفی ناشناخته.

رساله مفصلی است در ریاضیات و گویا همان
مختصر الصلاحی است که در کشف الظنون از آن
یاد شده است.

آغاز: «الحمد للاول الذي لاتعده عدد بلانهاية والآخر
الذي لاتعده امد بلاغاية... فهذا مختصر فی علم الحساب
مشتمل علی الطرق الحقیقة و الضوابط اللطیفة»

نستعلیق، عطاء الله بن مسیح آملی، اواسط ربیع الثانی
۹۳۱ ق، (۱۰۳ - ۱۴۴) گ.

۳. الجبر و المقابلة (ریاضیات - عربی)

نصیر الدین طوسی، محمد بن محمد، ۵۹۷ - ۶۷۲ ق.

نستعلیق، همان کاتب، مورخ دهه آخر ذی الحجة

۲۵. مجموعه

این مجموعه دارای دو بخش است: بخش اول که شامل شش رساله عرفانی مهم است که به دست یکی از عارفان سده هشتم هجری محمد بن محمد بن احمد ملقب به ضیاء حافظ در سال ۷۰۹ق، برای یکی از اقطاب عرفانی قطب الدین نام تحریر شده است. در این بخش چند رساله منحصر فارسی و عرفانی وجود دارد. بخش دوم رساله ای است در نحو که متأسفانه برگ های رساله در صحافی جا به جا شده است. رساله های موجود در این مجموعه عبارتند از:

۱. السایر الحایر (عرفان - فارسی)

نجم الدین کبری، احمد بن عمر، ۵۴۰ - ۶۱۹ق. (۱ - ۱۱ و ۲۰۲ - ۲۱۶ و ۲۱۱ - ۲۱۴) ص.

۲. آداب صوفیه یا خرقة (عرفان - فارسی)

از همو (۱۲ - ۲۰) ص.

۳. قدسیه (عرفان - فارسی)

روزبهان بقلی، روزبهان بن ابی نصر، ۵۲۲ - ۶۰۶ق. (۲۲ - ۳۶ و ۴۳ - ۹۰) ص.

فهرست ابواب کتاب چنین است: ۱. علم توحید ۲. علم معرفت ۳. علم حالت ۴. علم معاملات ۵. علم مکاشفه ۶. علم خطاب ۷. علم سماع ۸. علم وجد ۹. علم معرفت روح ۱۰. علم معرفت عقاب ۱۱. علم معرفت قلب ۱۲. علم معرفت نفس.

آغاز: «شاهان عشق را رایت سعادت معرفت در علم مشاهدت افرشته باد و وزیر و بیم شهرود صفات بزخمه اسرار نرد روح مقدسیان نواخته باد... و در همه ایام از هر جای که آینده ای بر آمدی از رهروان معرفت استخبار کردمی تا کجاست فقیر صادق، عباری، دلبری، سراندازی، قماری، پاکبازی، مستی، عاشقی، ظریفی، آسوده ای تا به یادش دمی بیاسودمی و قاعده دردم درورد دعا این بوده است، که هر گاه ما را مشکلی افتادی شاهان عرب را و سروران عجم را و اولیای شام را و روندگان عراق و فرنگان روم و تندان زنگبار و امیران خراسان و سلطان سند و خلفای هند و سراندازان غزنین و چابگان بدخشان و عیاران ماوراءالنهر و پیران ترکستان و ظرفیان تبت و عاشقان نمود که در خیره ظاهر و باطن اند به شفاعت بر درگاه بردمی یا آن مشکل ما را حل آمدی با آنک از ایشان به ظاهر خیر نیافته

بودمی، لکن از این یافت بیگانه نبودمی تا درین وقت که اخی ابوالفرج - بلغه الله مقام الفقراء - بدین جانب رسید و ما را از یاران خراسان و برادران ماورالنهر و مشایخ ترکستان - رضی الله عنهم اجمعین - خیر داد بدان شریف ایام ما را منور گردانید و وقت ما را تذکیر ایشان مطیبت کرد. شاد بادا آن دل که او شب راه داند...»

مؤلف بعد از عنوان هر باب عبارت «اعلموا اخوانی زادکم الله» آورده و به عنوان باب اضافه نموده است. ۴. سیر و سلوک (عرفان - عربی)

از مؤلفی ناشناخته.

چند برگ از وسط رساله ای عرفانی است که در چندین باب کوتاه آمده است. عنوان بابهای موجود چنین است:

التوبه، الاراده، الصدق، الاخلاص، المحاسبه، الورع، الزهد، التوکل، الفقر، الصبر، الرضا، الخوف، الرجا، المعامله الرعايه، الادب، الرياضة، الفتح، الرغبة، الرهبة، الحقیقه المراقبه، المکاشفه، السر، الیقین، المعرفه، التصوف، الغیره، المکر، الغریبه، الوارد و الهمة.

آغاز نسخه: باب التوبه و التوبه علی ثلاث مقامات الندم و الاستغفار و الحقیقه.

(۳۷ - ۴۲ و ۲۰۳ - ۲۰۷ - ۲۱۰) ص.

۵. کلمات شیخ الاسلام خواجه عبدالله انصاری (عرفان - فارسی)

آغاز: بسمله... حمدله و الصلوة علی رسوله محمد و آله اجمعین، الجزء الاول من کلمات سلطان الطریقه شیخ الاسلام عبدالله الانصاری - قدس الله روحه - محبت باغی است بر یاحین خوف و رجا آراسته. در پایان آن مطلبی از شیخ ابوعلی شاه نقل شده است. (۹۲ - ۱۹۴) ص.

۶. سنوال و جواب های عرفانی (عرفان - فارسی) از مؤلفی ناشناخته.

سنوال هایی عرفانی است که یکی از مریدان در خانقاه از مرشد خود می پرسد، او در طی این سنوال ها، خواب ها و مکاشفات خود را به استادش عرضه می کند و استاد، تفسیر و توجیه هر یک را بر مبنای عرفانی و سلوکی خود بیان کرده است.

آغاز: «بسمله... ما قولکم رضی الله عنکم و عن اسلافکم و متع الله مسلمین بطول بقائکم اندر آنکه درویشی را خاطر می بود آن خاطر را از شیخ بدل جواب

که در عنوان نسخه به ابن سینا نسبت داده شده است. نسخه دیگری از این رساله در کتابخانه مجلس موجود است که به ملاعلی نوری نسبت داده شده که با توجه به تاریخ تحریر نسخه حاضر، این نسبت درست نیست. عر حدوث هاله و قوس و قزح (طبیعیات - عربی) دشتکی، صدرالدین محمد بن منصور، ۸۲۸ - ۹۰۳ ق. (۴۴ - ۵۴) گ.

۷. قواعد الالفاظ (منطق - عربی)
فخر رازی، محمد بن عمر، ۵۴۴ - ۶۰۶ ق. (۵۵ - ۵۶) گ.
۸. فایده ای در تصور و تصدیق (منطق - عربی) (۵۸ - ۵۹) گ.

۲۹. زهرة الرياض (فقه - فارسی)
حائری، محمد بن اسماعیل، ۱۲۱۶ ق.
نسخ، بی کا، قرن ۱۳، ۵۱ برگ، ۱۱×۱۵ س م، ۱۳ سطر. (ش ثبت ۹۵۵)

۳۰. مجموعه

مجموعه مهمی است شامل چندین رساله فلسفی، این نسخه فاقد تاریخ تحریر و نام کاتب است و در سده دوازدهم تحریر شده است. رسائل و فوائد فلسفی این مجموعه عبارتند از:

۱. مقاله اسکندر الافرویدیسی فی القول فی مبادئ الكل علی رای ارسطوطاليس، (۱ - ۶) گ.
۲. مقاله ابن سلیمان السجزی فی أن الاجرام العلویه ذوات انفس ناطقه، (۶ - ۸) گ.
۳. من تعليقات ابی نصر الفارابی مفحصا هذه الموجودات كلها صادرة عن ذاته و هی مقتضى ذاته فهی غیر متناهية، (۸ - ۱۸) گ.

۴. عیون المسائل و نتائج العلوم
ابونصر فارابی، محمد بن محمد، ۲۶۰ - ۳۳۹ ق. (۱۸ - ۲۵) گ.

۵. اغراض ما بعد الطبيعة
از همو.
(۲۵ - ۲۷) گ.

۶. اجوبه ابن سینا به سوالات ابوریحان بیرونی
(۲۷ - ۴۲) گ.

۷. رساله مایال
ارسطو، ۳۸۴ - ۳۲۲ ق. م.

رسد... جواب چون درویش به خاطر...»

(۱۹۶ - ۲۰۳ و ۲۱۵ - ۲۲۴) ص.

۷. ضوء المصباح (نحو - عربی)

تاج الدین اسفراینی، محمد بن محمد بن احمد.

۲۰۴ گ، ۱۷×۱۳/۵ س م، ۱۹ - ۱۵ سطر، در صفحه ۹۱ نسخه تملک محمد بن شرف الدین بن تاج الدین ملقب به بسام سمرقندی، مورخ غرة محرم ۷۳۰، ذکر شده است. (۲۲۵ - ۴۰۸) ص. (ش ثبت ۹۵۱)

۲۶. منهاج الکرامه فی اثبات الامامة (کلام - عربی)

علامه حلّی، حسن بن یوسف، ۶۴۸ - ۷۲۶ ق.
نسخ، بی کا، قرن ۱۰ ق، ۹۵ گ، ۱۲×۱۶ س م، ۱۵ سطر. (ش ثبت ۹۵۲)

۲۷. الشواهد الربوبیه فی منهاج السلوکیه (فلسفه - عربی)

صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم، ۹۷۹ - ۱۰۵۰ ق.
نستعلیق، محمد صادق بن محمد اسماعیل طبسی الشریف، مورخ ۹ جمادی الاولی ۱۱۰۹ ق در شیراز، ۱۵۴ گ، ۱۷×۱۰/۵ س م، ۱۷ سطر. (ش ثبت ۹۵۳)

۲۸. مجموعه

مجموعه مهم فلسفی است که در سده یازدهم هجری قمری (۱۰۳۰ - ۱۰۵۱) به خط عبدالرشید حسینی تحریر شده و این رسائل و مطالب را شامل است:

۱. حاشیه شرح حکمة العین (فلسفه - عربی)
دشتکی، غیاث الدین منصور، ۹۴۸ ق. (۵ - ۲۳) گ.
۲. آداب البحث و المناظره (منطق - عربی)
سماکی استرآبادی، فخرالدین محمد بن حسین، قرن ۱۰ ق. (۲۵ - ۲۸) گ.

۳. شرح رساله وضعیه (منطق - عربی)
از مؤلفی ناشناخته.

چند برگ از آغاز شرحی است بر رساله وضعیه عضد الدین ایجی، این شرح به نام غیاث الدین امیر عبدالکریم نوشته شده است. (۲۹ - ۳۱) گ.

۴. رساله فی تقسیم علم الحکمة (فلسفه - عربی)
ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰ - ۴۲۸ ق. (۳۲ - ۳۷) گ.

۵. رساله در اثبات نبوت (کلام - فارسی)
از همو.

(۳۸ - ۴۳) گ.
اثر فارسی است در اثبات نبوت و چگونگی وحی

۱۹. معرفة سعد ونحس كواكب از كلام حکماء (۹۷-۹۸) گ.
۲۰. فی العلة والمعلول
- ابن عربی، محی الدین محمد بن علی، ۵۶۰-۶۳۸ ق. ۹۸ گ.
۲۱. مقالة ابی سلیمان محمد بن طاهر بن بهرام سجزی فی الكمال الخاص بنوع الانسان (۹۹-۱۰۴) گ.
۲۲. سئوال و جواب فلسفی
- آغاز: «اما جواب عن المسائل التي اشرت ان تعرف ما عندي، فها انا اذكره علی ما انا علیه من تقسیم الفکر، المسئلة الاولى علی ما اورده السائل بلفظه قال ان لنا جوهر لانا مركبة من هیولی و صورة...» (۱۰۴-۱۰۶) گ.
۲۳. مقاله سلیمان بن طاهر سجستانی فی المحرك الاول (۱۰۷-۱۰۹) گ.
- نسخ، بی کا، قرن ۱۲ ق، ۱۰۹ گ، ۱۵/۵x۱۵/۵ س م، ۱۶-۱۵ سطر. (ش ثبت ۹۵۶)
۳۱. شرح الایساغوجی (منطق - عربی)
- حسام الدین کاتبی، حسن، - ۷۶۰ ق.
- نسخ، بی کا، قرن ۱۲ ق، ۴۸ گ، ۱۰x۱۵ س م، ۹ سطر. (ش ثبت ۹۵۷)
۳۲. الصحیفة العلویة و التحفة المرتضویة (دعیه - عربی)
- سماهیجی ماحوزی، عبدالله بن صالح، - ۱۱۳۵ ق.
- نسخ، قرن ۱۳، ۱۸۲ گ، ۱۴x۱۹/۵ س م، ۱۷ سطر. (ش ثبت ۹۵۸)
۳۳. جنگ (عربی)
- جنگی است که در سده سیزدهم تدوین شده و دارای این مطالب است:
۱. تفسیر سوره فلق
- ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰-۴۲۸ ق.
۲. آداب البحث
- عضدالدین ایجی، عبدالرحمان بن احمد، ۷۰۰-۷۵۶ ق.
۳. اثبات امامة حضرت امیرالمومنین (ع)
- مولانا سلطان حسین
۴. طریق استخاره
۵. دوازده امام خواجه نصیر
۶. تعریف بعضی اصطلاحات فلسفی و منطقی
۷. وصیة علامه حلّی به فرزندش
- نسخ، بی کا، قرن ۱۳ ق، ۲۲ گ، ۹x۱۱ س م، ۱۱ سطر. (ش ثبت ۹۵۹)
۸. وصایای ارسطو به اسکندر یا آداب ارسطو (۴۶-۴۷) گ.
۹. مختصر فی النفس ارسطو (۴۸-۴۹) گ.
۱۰. النفس ارسطو (۴۸-۴۹) گ.
- از همو.
۱۱. سئوال و جواب فلسفی از مؤلفی ناشناخته.
- انجام: فقد صح ان الصور المعقولة المخالفة للحق ینسخ عن النفس البشرية بعد مفارقة التخیل. هذاما حضرتی، ادام الله علو سیدنا و امتعنا بطول بقائه عن تفضله علی عبده فی الغدو و الاصل و صلی الله علی خیر الانبیاء محمد و آله الطاهیرین. (۵۳-۵۵) گ.
۱۲. رساله فی الحركة
- استرآبادی، ابوالقاسم بن باقر (گویا همان میر فندرسکی) آغاز: بسمله قال المولی ... السید الاجل ابوالقاسم بن الباقر الاسترآبادی اعلی الله شأنه فی الدارین الحمد لله رب العالمین. (۵۵-۵۶) گ.
۱۳. مطلبی از ابوالعلا در انواع حرکات قسریه (۵۶-۵۷) گ.
۱۴. شرح رساله زینون فارابی، محمد بن محمد، ۲۶۰-۳۳۹ ق. (۵۷-۶۰) گ.
۱۵. رساله ابن سینا فی تعریف الذات المحصل الذی صحت به روية الاقدمین (۶۱-۶۹) گ.
۱۶. فصوص الحکمة فارابی، محمد بن محمد، ۲۶۰-۳۳۹ ق. (۶۹-۷۹) گ.
۱۷. الجمع بین رایین الحکیمین از همو. (۷۹-۹۶) گ.
۱۸. کلماتی از: ارسطو، افلاطون، سقراط و ابوسلیمان سجستانی منطقی، ۹۷ گ.